

Egyetemi Nyomdának jutott azzal a kiváltságával, amelyet cirillbetűs könyvek kiadására 1796-tól 1850-ig élvezett. Az 1771-ig Moszkvából és Kievből, 1796-ig Bécsből kapott szerb egyházi könyvek, valamint a világi irodalom termékeinek nagyrésze a budai intézet betűivel látott napvilágot s itt jelentek meg a csákvári születésű Obradovič Doszitejnek, (1739—1811.), az új szerb irodalmi nyelv megalapítójának, a bajai származású Vujič Joakimnak (1771—1847.), a szerb színeszet megteremtőjének munkái, továbbá a verseci Popovič Jánosnak (1800—1856) művei is, akit nemzete »a szerb dráma atyjá«-nak nevez s akit 1934-ben szülővárosában emlékművel tisztelt meg. Oly történeti adatok, amelyekről, mint láttuk, szerb szomszédunk ma sem feledkezik meg, mint a másik déli »utódállam« arról, hogy az oláh irodalom és nyelvészet úttörői, Sinkai György, Major Péter és Klein Sámuel, mindhárman a budai egyetemi nyomda alkalmazottai voltak. Még csak annyit, hogy Pupin Mihály, a newyorki Columbia-egyetem és Jovanovič György, a bécsi egyetem professzorai a bánági szerbség szülőttei, akik szülőföldjükre és magyar iskoláikra valószínűleg épúgy szívesen emlékeztek vissza, mint a mi középiskolai tanulóink előtt is jólismert nevű, horvát születésű híres amerikai fizikus, Tesla Miklós arra, hogy ifjúkorának kedvenc olvasmánya Jósika Abafija volt.

A világháború előtt irodalmunk eléggé sajnálatos módon hanyagolta el szomszédaink történetének, művelődésének és mivelünk való szellemi kapcsolatainak tervszerű tanulmányozását. Annál nagyobb öröm látni, hogy fiatal kutatóinknak egész sora mily buzgón igyekszik a nemzeti szempontból oly égető hiányt betölteni. Réz Henrik németnyelvű tanulmánya érdemesen illeszkedik bele e fontos mozgalomba.

Madzsar Imre.

B. Croce : Történelem és szabadság. Budapest, 1940. 8-r., 134 l.

Századunk elejének neves olasz bölcseleje, Benedetto Croce, ki annyit tett hazájában a hegeli gondolatok népszerűsítésére s újjáélesztésére, elérkezett élete vége felé egy fájdalmas élményhez: »nem értem már a saját koromat, ennek küzdelmei előttem már idegenek.« Ez a hangulat uralkodik abban a 8—9 kis tanulmányban, melyet Croce utolsó három kötetéből összeszedtek és (önkéntesen) a fenti címszó alá foglalva adtak most ki magyar fordításban. Croce egész lelke a liberalizmusé, s a hatvan éven jóval túljáró filozófus fiatalos hévvel fejtegeti annak a szellemi világképnek a szépségét.

Az egyes kis tanulmányok (Történelemellenesség. A szabadság hitvallása. Liberálizmus és gazdasági szabadság. A polgárság. Régi és új viták az állam-eszme körül stb.) mérőben függetlenek egymástól. Véletlenül is kerültek össze, azonban mindnek középpontja és összekötő kapcsa: az író személye. Ő személyesen áll ki minden régi és új eszmeiránnyal szemben, ami nem liberalizmus. Mert Croce hisz és csak ebben a liberális eszme körben hisz. Elvesztette, sajnos, már történelmi, eszmei hajlékonyságát, a liberalizmusból dogmát csinált, (bár tudja, ép ez az, ami elvileg csak dogmaellenes lehet). Szépnek tartjuk, ha idős emberek őszinte rajongással fejtegetik ifjúkoruk eszményképeit. Van ilyen szép Croce műveiben is, meghatott hitvallás a liberális kor szabadság-eszméje mellett (s érzi is egy helyen, hogy a társadalmi elit-hez

áll ez a gondolatkör a legközelebb, amelynek légköre a szabad vitaközös). De más részről nem szép vonása az agg filozófusnak a fulánkös kirohanás, néha tajtékzó toporzékolás minden ellen, ami friss próbálkozás. Ez szerinte történetellenes barbárság stb. Gúnyosan szól a tekintélyről, az államról stb. (»az állam minden konkrét történelmi megvalósulási formája; amint méltó volt a születésre, méltó a pusztulásra is«, 32. l.). És ami a mai, elszaporodott népek élete és válságai iránt való érzékét illeti, itt nem látjuk kellő szociális és történelmi érzékét sem. Ha pedig lelkesedik a »liberális életérzésért«, mi nem tudunk vele tartani, ha ilyeneket olvasunk: a liberalizmus szerint »semmiféle rendszer... ne akadályozza meg az embert — a ténykedésben és vétkezésben, mert ezek nélkül a Jót sem cselekedhetik« (37. l.). Nagyon jellemző ez a liberális hit: »majd kiforrja magát«. Hát igen, minden egyszer csak odajut, hogy kiforrja magát. Ámde minek az árán? Hát kataklizmákra is ezt mondjuk — a tömegrok korában?

Bizony szép vasárnapi prédikációkat olvasunk a liberális gondolatok köréből. Croce végre is soha nem jár a felületen. Csak két dolgot nem látunk: meddig terjedjen a liberális eszme társadalmi köre? (Való-e ez mindenkinek, vagy bizonyos dolgokban csak a legműveltebbek körének?) Másrészt minő biztosítéka van annak, hogy liberalizmus alapján nem jutunk a mai tömegek korában nagyobb zökkenőhöz, sőt életveszélyes válságokhoz? Ezekről Croce hallgat. Beszédei nem útmutatók a mának, hanem a mult merengő és hívó visszaállításai.

Dékány István.

Baldassare Castiglioni: Az udvari ember. (A fordítás gróf Zichy Rafaelné munkája). Budapest, 1941., 8-r., 381 lap.

Ma, mikor alig vannak királyi, még kevésbbé fejedelmi udvarok, szinte anakronizmuszerűen hat, hogy föltámad sirjából az »udvari ember«, a fönnmaradt arcképei szerint barátságos barna szemű, szépszakállú diplomata-lovagnak, Baldassare Castiglioniak »Il Cortegiano«-ja, a pedagógia történetében híres irodalmi alkotás, mely az urbinói udvar társas körében született meg, olyan környezetben, ahol minden csak szépet lehelt s ahol a Castiglioni rajzolta emberideál természetszerűen kifejlődhetett.

Egy ma már elévült, de a renaissance és humanizmus virágkorában, a XV. és XVI. század mesgyéjén fölragyogott, olasz nyelven a világ elé lépő pedagógiai eszmény, a Cortegiano jelenik meg előttünk a fönti című könyvben egy széplelkű magyar főúri nőnek fordításában, hogy evvel a már csak tudományos értékkel bíró kiadvánnyal pótolja a magyar neveléstörténelmi irodalomnak egy régi hiányát.

Ne tagadjuk, hogy a mai elanyagiasodott, eldurvult, aktivitásban tobzódó életnek forgatagában érdeklődéssel és szinte jó érzéssel tekintünk vissza az emberiség történetének abba a korszakába, mikor szintén egetvívó küzdelmek között bár, de mégis valamiképen nyugodtabb légkörben, az »udvari ember«-ben rajzolt eszmék legalább az emberiség egy kisebbik részének boldogítására voltak hivatva. A tudós ember elefántcsonttornya, melybe a világi viharok